

ИЗЛОЖБИ

Ликовни фантазии

С

БОРИС ПЕТКОВСКИ

о еден малечок и стилско-хронолошки ограничен избор на дела на академикот Никола Мартиноски (1903, Крушево - 1973, Скопје), составен само од една слика на платно и над дваесет на стакло настанати по Втората светска војна, МАНУ ги одбележува 90-те години од раѓањето и 20-те години од смртта на овој свој истакнат член и основоположник на современата македонска ликовна уметност.

Во историјата на овој дел на нашата култура, името на Никола Мартиноски претставува синоним за пионерско дејствување, од кое се родија некои од најзначајните остварувања во нашето денешно културно постоење. Особините на сликарското, цртачкото, графичкото, сценографското, илустраторското и вајарското творештво на Мартиноски, изградувано во текот на неколку десетици, значат полна еманципација на нашето подрачје во областа на ликовната уметност: нејзиното вклучување во некои најзабележителни стремежи на светското ликовно творештво на нашиот век.

Мартиноски пред сè беше творец со истанчен „градски“ менталитет. Стилот на живеење, манирите, однесите со луфето, одликите, целите, амбициите на неговото творештво, го поврзуваат со низа истакнати модерни уметници, со оние кои во европските културни центри целосно ги остварија своите личности. Современиот град е амбиент на социјални спротивности. Во него се исказуваат сите придобивки, но и најгргдите страни и пороци на современата цивилизација. Формиран професионално во Буку-

● Кон изложбата на Никола Мартиноски во
Салонот на МАНУ

ршт (1920-1927 г.) и Париж (1927/28 г.), Мартиноски беше вплијан во својата личност многу белези на културната и уметничката клима на овие два европски града, кои беа тесно поврзани, особено преку влијанието на француската врз развојот на романската уметност. Во Париж Мартиноски го следеше стремежот на многумина уметници од Источна и Јужна Европа: смислата и естетиката на модерната уметност да ги откријат во центарот на нивното настанување. Мартиноски покажа дека поседува исклучителна сензибилност и истанчен вкус за специфичната „модернистичка“ стилистика на Париската школа од третата десетица на овој век. Го прифати тоа многувидно преобразување на традиционални фигутивни состави. Во низа свои дела Мартиноски ги изведува линиите и формите со речиси перверзна префинетост, преобликувани (како кај Модилијани, Кислинг, Паслен, Пикасо, Матис) според некласични ликовни модели од целиот медитерански ареал; во други – мачината на постоењето или желбата да се искаже животот во најнепосредна, незаобиколна форма ја изо-

бличуваат ликовната графа, ја деформираат сè до карикатуралност и гротеска, како во експресионизмот (Сутин) на Париската школа или во творештвото на некои германски уметници (Грос) од втората и третата десетица на оваа столетие. А сите тие творци чудесно ги користеа слоевите на сопствената традиција. Така и Мартиноски е своевиден поврзувач на епохите: неговата емотивна и творечка отвореност спрема вредностите на средновековното сликарство во Македонија и високата почит што тој ја чувствуваше за неговите ликовни особини, ја индивидуализира уметноста на Мартиноски; ја претвора во постојан напор да се изгради национално творештво, засновано врз синтезата (еднакво критичка поставена спрема нив) на современите и традиционалните ликовни системи. Мартиноски ја совлада оваа необична ликовна стратегија; а ја прифати и специфичната иконографија на европскиот модернизам: од портрети до религиозно-символички и еротски сцени; од умеењето да се претстави голата човечка беда до обликување умилни лирски состави, излеани од неговата преображената визуелна фантазија. Се заредија мотиви на мајки со деца (замислени и како денешни сиромашни Богородици), пасторални или символично-эротски сидни слики (1935, 1936, 1937) по сидовите на еден скопски локал и приватни куки. Тие често беа смел и неизнаслен предизвик за малографскиот менталитет и разбирања – и не само во скопската средина! Неговите сидни слики од 1935 година, секако се еден од највпечатливите сликарски ансамбли во сето поново европско сликарство: беспримерното мајсторство се здружило во нив со длабоко осмислување на човековиот еротски свет и сензибилитет.

Во повоенниот период низа македонски уметници – и целата наша култура – творештвото на Мартиноски го доживува како патоказ за вклучување во модерните ликовни текови. Тоа се однесува пред сè на низа негови слики и цртежи настанати по 1950 година. Со рака на мафенски, што (според покојниот негов колега Д. Кондовски) како најфин сеизмограф ги следеше трепетите на неговата личност, Мартиноски ја претворише линијата во впечатливи ликовни состави; во нив е сроден со остварувањата на Модилијани, Пикасо, Шагал, Матис, Грос, Мане Кац. Мартиноски умееше да ја постави својата ликовна поетика како продолжување на медитеранскиот сензибилитет, а воедно да ја следи современата ликовна логика.

Еден дел од творбите на Мартиноски се масла на стакло, настанати од 1959/60 година наваму. Многу од одликите на сето негово творештво во нив се исказуваат на посебен начин. Дисторзите на формите, звучните (речиси, дречливи) бои; „фајансовата“ сочност и блескавост на фактурата; сензуалното, речиси, сладострасно уживање во егзибициите на своите прсти и алатки – секако исказуваат чудесен „животен елан“: со него уметноста е доживеана како најцелосен или единствено вистинит и осмислен начин на живеење. Сето тоа е упорна желба (но, и умеење) ликовното дело и натаму да биде откривање на човековиот свет преку разголување на сопствената личност. Така, во стаклат со масло се никакт сцени од настани и амбиенти што уметникот долго го обземале: партизански колони, развиорени свадби, картички сеанси, концерти, ромски девојчиња со цвет во рака или косата, мртви природи... А покрај нив, на изложбата во МАНУ е и патетичната визија за скопскиот земјотрес (масло на платно, 1967), замислена како некоја современа фреска со трагичен настан.

Конечно, Мартиноски можеше да го определиме и како „предвремен“ најавувач на „обновата на сликата“: таа ќе се искаже по неговата смрт како општа тенденција во речиси сето европско сликарство, е под разнovidни определби како неоекспресионизам, нови диви и сл. (од крајот на осмата до крајот на деветтата десетица). Оттука, Мартиноски, со многу од своите врвни остварувања, силно ја поттикнуваше сета визуелна култура во Македонија. И длабоко го всади во нашата средина духот на современата цивилизација на сликата.